

Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina

SANNA AALTONEN & ANTTI KIVIJÄRVI (toim.)

Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura
Julkaisuja 198

NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Ulkoasu: Sole Lätti

Kansikuva: Ilmari Hakala

Taitto: Ari Korhonen

Tiivistelmän käännös ruotsiksi: Käännöstoimisto Bellcrest Käännökset Oy

Englanninkielisen tiivistelmän kielentarkistus: Tania Moilanen

ISBN 978-952-7175-48-4

ISSN 1799-9219

Tähän julkaisuun Nuorisotutkimusseura on saanut avustusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

Julkaisuja (Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura), nro 198, *Tiede*

Paino Unigrafia, Helsinki 2017

Julkaisujen tilaukset:

Nuorisotutkimusverkosto

Asemapäällikönkatu 1

00520 Helsinki

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog>

"Mä oon ollut tässä asiakirja muitten joukossa" – Koulukodeista aikuistuneiden kokemuksia lastensuojelusta¹

Elina Pekkarinen

O: [--] Tilannehan oli se, että tän kyseisen niin sanotun kesäloman aikana, niin en mä tehnyt oikein mitään järkevää. Ja tuota, sen jälkeen, niin sijoitushan oli sit seuraava paikka, joka oli siis tällainen lastenpsykiatrinen osasto [kaupungissa]. [--]

E: Just. Muistat sä niitä keskusteluja mitä käytiin ennen sitä?

O: Ei mun kanssa keskusteltu mistään. [--]Mut jouduttiin huijaamaan silloin.

E: Eikä.

O: Joo. Sijaisäiti sano, että ”mennään kattomaan sun uutta koulua.” Mentiin sinne, ja [sijaisäiti sano], et ”mee kohteliaana [lapsena] ensimmäisenä ovesta sisään” ja ovi kiinni.

(Haastattelu)²

Haastattelukatkelmassa vauvana lastenkotiin ja taaperona sijaisperheeseen sijoitettu nuori aikuinen kertoo siirtymisestään lastenpsykiatriselle osastolle yhdentoista vuoden iässä. Kertojan koulunkäynti oli keskeytynyt hänen aiheuttamiensa järjestyshäiriöiden ja lopulta koulusta erottamisen vuoksi. Takana sulkeutunut ovi pysyy kiinni puolitoista vuotta käynnistäten lapsen elämässä laitосuran, joka päättyy 21-vuotiaana. Lukija saattaa ajatella, että episodi sijoittuu vuosikymmenten taakse, ja sitaatista voi havaita myös tutkijan epäuskon. Kun jo pienenä aikuisiin luottamuksensa menettänyt lapsi huijataan ”uuteen kouluunsa”, eletään kuitenkin vuosituhannen vaihdetta suuressa suomalaiskaupungissa.

Suomalaislapsilla on 1980-luvulta asti ollut vahva juridinen asema lastensuojelussa. Jo tuolloin pientenkin lasten mielipiteet tuli selvittää

1. Tutkimuksen on mahdollistanut Suomen Akatemian tutkijatohtorihanke (267602/2013).

2. Haastatteluista on poistettu tunnistetiedot.

ja huomioida lastensuojelun päätöksenteossa (HE 13/1983), ja vuonna 2007 12-vuotiaille lapsille annettiin erillinen puhevalta itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Käytännössä 12 vuotta täyttänyt voi vaatia huostaanoton tai kiireellisen sijoituksen lopettamista, valittaa niitä koskevista päätöksistä, vaatia sijaishuollon muutosta tai valittaa niiden ratkaisuihin sekä vaatia avohuollon tukitoimia. Hän voi myös esittää erilaisia vaatimuksia läheisiinsä liittyvään yhteydenpitoon. (Räty 2007, 126.) Lasten ja nuorten asema lastensuojelun käytännöissä voi kuitenkin olla erilainen kuin laki antaisi olettaa.

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten lastensuojelun piirissä olleet nuoret aikuiset ovat kokeneet lastensuojelun interventiot, kohdatut ihmiset ja oman asemansa. Artikkelin teoreettinen viitekehys perustuu kriittisen realismin tieteenfilosofiasta (esim. Bhaskar 1998) muokkaamaani positiomalliin, jota olen aiemmin käyttänyt paitsi lastensuojelutoimenpiteiden myös laajempien yhteisöreaktioiden tutkimukseen (Pekkarinen 2010; 2014). Tutkimus paikantuu erityisesti lastensuojelun sijaishuollon kenttään ja koulukotiin sijoitettujen nuorten kokemuksiin. Katson, että nuorten kokemuksia välittävä tutkimustieto on lastensuojelututkimuksessa tervetullutta – olkoonkin, että tarkastelu rajautuu pieneen ryhmään ja erityiseen koulukodin kontekstiin. Pieneltä joukolta saatava tieto avaa kriittisen näkökulman lasten ja nuorten positioihin lastensuojelussa, jonka piirissä on yhä suurempi joukko tukea tarvitsevia nuoria. Artikkelissa tarkastelen, millaisiin positioihin nuoret eri vaiheissa joutuvat ja miten ne vaikuttavat nuorten käsitykseen itsestä, saatavilla olevasta tuesta ja tulevaisuudesta.

Lastensuojelusta ja koulukodeista

Nuoret lastensuojelussa

Lastensuojelu on osa lapsi- ja perhepalveluiden kenttää ja paikantuu siellä sosiaalihuollon alueelle. Tässä pirstaleiseksi moititussa kokonaisuudessa lastensuojelun tuki muodostuu palveluista, jotka voivat kuntakohtaisesti vaihdella sisällöltään paljon. Suomessa lastensuojelun toimenpiteet ovat koko itsenäisyyden ajan ulottuneet niin turvattomiin lapsiin kuin pahan-tapaisiin nuoriin. Lastensuojelun piiriin kuuluvat siis päihiteitä käyttävät,

rikoksia tekevät ja koulunkäyntinsä laiminlyövät nuoret, kun monissa muissa maissa nämä nuoret ovat erillisen nuorisohuollon tai nuorisotuomioistuimen asiakkaita. Suomessakin mahdolliset rikosseuraamukset ohjautuvat oikeusjärjestelmästä käsin, mutta niistä riippumatta nuorille räätälöidään tukea sosiaalihuollon kentältä.

Nuorten kohdalla lastensuojelun palveluita on kritisoitu riittämättömiksi etenkin mielenterveys- ja päihdepalveluiden osalta (Heino ym. 2016). Mikäli lapsen tilanne on vakava, lasta ei voida tukea avohuollon keinoin ja lapsen etu sitä vaatii, sosiaalilautakunnalla on velvollisuus ryhtyä huostaanottoon ja etsiä lapselle tarkoituksenmukainen sijaishuoltopaikka – tarvittaessa hallinto-oikeuden päätöksellä vastoin huoltajien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa. Huostaanottojen määrä on kasvanut rajusti 1990-luvun alusta alkaen. Kun vuonna 2000 huostaanotettuina oli 6975 lasta, oli heitä vuonna 2015 jo 10 501. Erityisen paljon on lisääntynyt huostassa olevien teini-ikäisten määrä pienten lasten osuuden pysyessä suhteellisen vakaana. Kuudessa suurimmassa kaupungissa 56 % vuonna 2014 tehdyistä uusista huostaanotoista kohdistui 13–17-vuotiaisiin (Kuuden suurimman kaupungin... 2015, 17).

Kansainvälisesti lastensuojelututkimuksissa käsitellään harvoin lasten kokemuksia (Laakso 2016; Selwyn 2015), mutta Suomessa lasten ja nuorten kokemukset ovat suhteellisen usein selvitysten kohteena (Peltola & Moisio 2017). Suomessa kokemuksia lastensuojelusta on tutkittu niin yleisesti ottaen (Kivistö 2006) kuin erityisesti esimerkiksi sijaishuollossa (esim. Laakso 2016), koulukodeissa (Pösö 1993; 2004; Honkatukia ym. 2004), nuorisokodissa (Reinikainen 2009), vertaisryhmätoiminnassa (Pekkarinen 2006) ja taidelähtöisissä menetelmissä (Känkänen 2013). Sijaishuollon epäkohtia vuosina 1937–1983 koskeva tutkimus nosti esiin lähes 300 ihmisen (Hytönen ym. 2016) ja koulukotien epäkohtia vuosina 1940–1985 koskeva tutkimus 35 koulukoteihin sijoitetun ihmisen kaltoinkohtelukokemuksia (Laitala & Puuronen 2016). Rekisteritutkimuksissa on osoitettu, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset pärjäävät muita heikommin niin koulutuksen, toimeentulon, työllisyyden, terveyden kuin rikoskäyttäytymisen suhteen (Kestilä ym. 2012; Ristikari ym. 2016). Erityisen huolestuttavaa on ennenaikaisen kuolleisuuden kasvanut riski (Kalland ym. 2001; Ristikari ym. 2016), joka koulukoteihin sijoitetuilla nuorilla aikuisilla on peräti seitsenkerertainen valtaväestöön verrattuna (Manninen ym. 2015). Tulokset ovat

kiinnittäneet niin tutkijoiden, päättäjien kuin viranomaisten huomiota. On kysytty, johtuvatko yleisemmät ongelmat vaikeista lähtökohdista, resilienssin puutteesta, ylisukupolvisuudesta vai järjestelmän aiheuttamista traumaista. Todennäköistä on, että kaikilla näillä tekijöillä on vaikutusta. Tässä artikkelissa nostan edellisiä näkökulmia täydentääkseni esiin nuorten kokemukset, yhteisön reaktiot, nuorille tarjoutuvat positiot ja näiden pitkäkestoiset vaikutukset itseymmärrykselle.

Koulukoti nuorten sijaishuoltopaikkana

Koulukodeilla on suomalaisessa lastensuojelun laitoshuollossa pitkä historia, sillä ensimmäiset lastensuojelulaitokset perustettiin Suomeen jo 1800-luvun alussa. Vuoden 1889 rikoslaissa määrättiin, että 7–14-vuotiaat rikoksentehtäjät tuli sijoittaa kasvatustiloihin, jonka jälkeen perustettiin useita kunnallisia, yksityisiä ja valtion omistamia kasvatustiloihin. Toisen maailmansodan jälkeen valtion omistamia kasvatustiloihin ryhdyttiin kutsumaan koulukodeiksi. (Pulma 1987, 96–114, 179–182; Pekkarinen 2017.) Vuosikymmenten saatossa koulukotipaikkojen määrä on vaihdellut. Vuonna 2017 valtion omistamia koulukoteja on viisi, minkä lisäksi toiminnassa on kaksi yksityistä koulukotia. Yhteensä koulukodeissa on paikka noin 250 nuorelle. (Pekkarinen 2017.)

Koulukodeista on vuosikymmenien saatossa tehty useita selvityksiä ja tutkimuksia. 2000-luvulla koulukotitutkimukset ovat lisääntyneet ja tutkimuksia on valmistunut eri tieteenaloilta (koulukotitutkimuksista ks. Pekkarinen 2017). Kansainvälisissä tutkimuksissa lastensuojelun sijaishuoltoon ei tavallisesti sisällytetä koulukoteihin rinnastettavia laitoksia, sillä tavallisesti normeja rikkovien nuorten sijaishuolto tapahtuu oikeuslaitoksen alaisissa instituutioissa. Kansainvälisissä tutkimuksissa onkin tarkasteltu lähinnä perhehoitoa, lastenkoteja ja nuorisokotityyppisiä sijaishuollon yksiköitä. (Eronen & Laakso 2016; Valkonen & Janhunen 2016.) Kansainvälisessä lastensuojelukentässä suomalaiset koulukodit muodostavatkin omaleimaisen laitosrakenteen.

Tarja Pösö (2004) on tutkinut monimenetelmällisesti koulukoteihin sijoitettujen nuorten kokemuksia. Pösö havaitsi, että koulukodille erityinen piirre on vaihtoehdottomuus, joka koskee niin koulukotiin joutumista kuin siellä olemista. Myös näkymättömyys, kuulumattomuus ja sivuun jääminen oman elämän muutostilanteissa ja arjen tiloissa

hallitsevat nuorten kuvauksia. (Mt., 118–119.) Palvelujärjestelmän kentässä Pösö paikantaa koulukodin erityisluonnetta kolmella tavalla. Ensinnäkin koulukoti toimii sellaisten nuorten parissa, joiden aiemmat lastensuojelusijoitukset ovat epäonnistuneet. Toiseksi koulukoti tasapainottelee suhteessa psykiatriseen hoitojärjestelmään. Ja kolmanneksi koulukoti on erikoistunut normeja rikkovien nuorten hoitoon. (Pösö 2004, 122–124.) Itse lisään koulukotien erityisluonteeseen koulukotien historian, hallinnollisten ja fyysisten rakenteiden, henkilöstön osaamisen ja hoidon sisältöjen samankaltaisuuden sekä oman opetusluvan turvin toimivan erityiskoulun, jonka merkitys nuorten tulevaisuudelle on ollut suuri. Psykiatrisen hoitojärjestelmän lisäksi koulukoti tasapainoilee päihdehuollon, kriminaalihuollon, perhetyön ja erityisopetuksen alueilla. (Pekkarinen 2017.) Nämä paikannukset soveltuvat kuvaamaan koulukotia myös tässä artikkelissa.

Positiomalli nuorten kokemusten tutkimuksessa

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu kriittisen realismin tieteenfilosofisen koulukunnan perustajan Roy Bhaskarin (1944–2014) kehittämään sosiaalisen toiminnan transformationaliseen malliin ja sen puitteissa ajatukseen positio–käytäntö–systemistä, joka yhdistää sosiaalisen rakenteen ja toiminnan (Bhaskar 1998, 41–42). Sosiaaliteellisessä kirjallisuudessa sosiaalisen rakenteen käsitettä ei koskaan ole tyhjentävästi määritelty, mutta kriittisessä realismissa se ymmärretään positioiden väliseksi suhteeksi. Positioilla taas tarkoitetaan niitä asemia, joihin toimijat asettuvat niin ulkoisten määrittelykäytäntöjen kuin toimintansa, osaamisensa, velvoitteidensa ja oikeuksiensa kautta. Kriittisessä realismissakin sosiaalisen rakenteen ja position käsitteet vaihtelevat jonkin verran kirjoittajasta riippuen. Itse nojaan Margaret Archerin (1998, 371–372) ja Roy Bhaskarin (1998, 40–41) määritelmiin, joiden mukaan position käsite kattaa paitsi perinteisen ”roolin”, jossa yksilön asema määrittyy ulkoisten ja normatiivisten odotusten kautta, myös edellistä muuntuvamman – arkielämän tilanteiden ja kontekstien kautta määrittyvän – aseman. Kriittisen realismin positiokäsite ei kuitenkaan ole yhtä tilannesidonnainen kuin tulkinnat, joissa positio ymmärretään diskursiivisessa todellisuudessa määräytyväksi lyhytaikaisten oikeuksien, velvollisuuksien ja tehtävien klusteriksi (Harré & van Langenhove 1999).

Kriittisen realismin määrittelemä positio on ulkoisesti tunnistettava ja suhteellisen pysyvä, eikä se säilyäkseen edellytä toimijaa. Positio ei näin ollen ole sidoksissa toimijoiden kokemuksiin. Olen itse kuitenkin korostanut, että positio–käytäntö–systeemiä määriteltessä tulisi antaa huomattavaa painoarvoa niille yksilöllisille kokemuksille, joita jokin positio herättää. Olen perustellut tarvetta erityisesti yhteisöreaktion teorian kautta, jossa korostetaan niin toisten ihmisten kuin instituutioiden palautteiden merkitystä paitsi toivotun tai torjutun position määrittelyssä, myös ihmisten itseymmärryksen muodostumisessa (Lemert 1951; Pekkarinen 2010). Yhteisöreaktion teoriasta (Lemert 1951) sovellettujen käsitteiden avulla olen osoittanut, että ympäröivien ihmisten ja heidän edustamisensa instituutioiden toiminnalla on suuri ulkoinen merkitys position muodostumisessa ja sen seurausten määrittymisessä (Pekkarinen 2010; 2014). Tässä artikkelissa tarkastelen, millaisia kokemuksia liittyy positioihin, joihin lastensuojelun kohteena olevat nuoret ovat joutuneet. Aiheuttavatko tietty positio, muiden toimijoiden reaktiot sekä yksilön kokemukset yhteisvaikutuksenaan leiman, joka vaikuttaa yksilön itseymmärrykseen, kuten Edwin M. Lemert (1951) väittää? Tutkimuskysymyksen vastaaminen edellyttää kokemuksen tutkimusta, johon olen soveltanut fenomenologisen tutkimuksen lähtökohtia (erit. Schutz 1967). Seuraavassa luvussa kuvaan fenomenologisen haastattelun soveltamista kahdeksan koulukodista itsenäistyneen nuorten kanssa tehtyyn tutkimukseen.

Koulukotinuorten kokemuksia paikantamassa

Tämän tutkimuksen aineisto muodostuu koulukodeissa kasvaneiden kahdeksan nuoren aikuisen fenomenologisista haastatteluista (Seidman 2013). Samaa menetelmää olen aiemmin käyttänyt lastensuojelun vertaisryhmätoimintaan osallistuneiden tyttöjen haastattelussa (Pekkarinen 2006). Fenomenologisessa haastattelussa pyritään tutkimaan kertojan kokemuksia ja elämismaailmaa ilman, että tutkija kysymyksenasettelullaan rajaa tai johdattelee kuvattua kokemusta. Haastattelussa ei käytetä tiukkaa haastattelurunkoa, vaan kysymykset johdetaan edellisistä vastauksista ja tutkija kuuntelee myös aiheesta poikkeavia kertomuksia. Kolmivaiheinen haastattelu rakentuu kolmesta osasta: kokemuksia taustoittavasta,

tapahtumia kuvailevasta ja tapahtumista syntyneiden kokemusten merkityksiä käsittelevästä osasta. Näiden tavoitteena on muodostaa käsitys tapahtumiin liitetystä kokemuksesta ja niiden merkityksellisyydestä. (Seidman 2013, 20–23.)

Olen toisaalla kirjoittanut, miten vaikeaa lastensuojelun piiristä lähteneitä nuoria aikuisia on tavoittaa tutkimushaastatteluihin (Pekkarinen 2015), vaikka tutkijoilla on tavoitettavuudesta päinvastaisiakin kokemuksia (Hytönen ym. 2016; Laitala & Puuronen 2016). Tähän tutkimukseen tavoitin kuusi haastateltavaa osallistumalla Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimaan Kokemuksista voimaa -kehittämishankkeeseen, jossa valtion koulukotien ohjaajat ja entiset oppilaat jakoivat kokemukseensa koulukotimaailmasta. Yhteensä ryhmä kokoontui yksitoista kertaa vuosina 2014–2016. Kaksi haastatteluihin osallistunutta nuorta aikuista tavoitin koulukotien ohjaajien avulla ryhmän ulkopuolelta. Rekrytoinnin tapa on syytä muistaa tuloksia lukiessa. Kyseessä on valikoitunut joukko nuoria aikuisia, joilla on ollut halua ja motivaatiota jakaa kokemukseensa lastensuojelun toimenpiteistä ja koulukodista. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt heidän kriittisyyttään järjestelmää kohtaan. Nuoret korostivat haluaan puhua juuri siksi, että näkivät järjestelmässä paljon korjattavaa. Toisaalta he halusivat oikaista ihmisten käsityksiä koulukotinuorista.

Osallistujista kuusi oli naisia ja kaksi miestä, ja he olivat olleet viidessä eri koulukodissa. Haastattelut toteutettiin vuosien 2015 ja 2016 aikana osallistujien valitsemissa paikoissa. Haastattelut kestivät keskimäärin 1,5 tuntia. Tulosten raportoinnissa olen joutunut käyttämään runsaasti eettistä harkintaa, sillä haastateltava joukko on osin tunnistettava. Eettisistä syistä en paljasta kertojan sukupuolta ja olen muuttanut joitakin yksityiskohtia. Kutsun haastatteluihin osallistuneita nuoria monessa kohtaa osallistujiksi (participant) korostaakseni heidän aktiivista rooliaan oman elämänsä kuvaajina (Seidman 2013, 13). Haastatteluita jäseni väljä kehys, jonka puitteissa pyysin osallistujaa kertomaan elämästään ennen sijoituksia, lastensuojelutyön käynnistymisestä, sijoituksista, koulukotiin siirtymisestä, elämästä koulukodista, itsenäistymisestä, nykyhetkestä, tulevaisuudesta ja lastensuojelun merkityksistä. Suoritin haastattelut yhdellä kertaa kunnioittaen fenomenologisen haastattelun kolmivaiheista rakennetta (Seidman 2013): ensimmäisessä osassa käytiin läpi elämäntarinaa, toisessa konkreettisia kokemuksia ja kolmannessa kokemusten merkityksiä. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti.

Analysoin haastatteluaineiston Atlas ti -ohjelman avulla jäsentäen aineiston ensin elämänvaiheiden ja palveluiden perusteella yhdeksään yläkategoriaan – lapsuutta ja lapsuudenperhettä, koulunkäyntiä, lastensuojelua, koulukotia, itsenäistymistä, tätä hetkeä ja tulevaisuutta sekä itseä kuvaaviin koodiperheisiin, joiden alle muodostui 189 erillistä aineistolähtöistä alakoodia. Nämä aineistolähtöiset alakoodit olivat kuvailevia, esimerkiksi lapsuudesta muodostin vanhempien eroa, muuttoja, ristiriitoja ja taloudellisia vaikeuksia koskevat koodit. Itseä koskevan koodiperheen alle muodostin kokemuksia ja toimintaa koskevia koodeja, jotka liittyivät aineistositaateissa kuvaileviin koodeihin. Esimerkiksi edellä lapsuuteen liittyvän perhekoodin vanhempien eroa koskeva alakoodi oli lähes aina yhteydessä rauhattomuuden ja turvattomuuden kokemukseen. Analyysi oli erittäin tiheä: erilaiset koodit linkittyivät 697 aineistositaattiin yhteensä yli 3000 kertaa. Analyysin kautta sain näkyväksi niin erilaiset institutionaaliset rakenteet, elämäntilanteet, positiot ja toimijat kuin positioon liittyvät kokemukset, joita seuraavissa luvuissa tarkastelen kronologisesti varhaislapsuudesta nykyhetken ulottuvana tapahtumasarjana.

Turvaton ja erilainen lapsi

”Se oli aina niin jurrissa” – Turvaton lapsuus ja erilaisuuden kokemus

O: [--] mä taisin olla 6-vuotias varmaan silloin. Se alko, tota noin, mä en ite hirveesti muista siitä ajasta, mut mä muistan sen, et me lähettiin keskellä yötä. [Kaupungin] sosiaaliviraston johtava sosiaalityöntekijä [--] kanto mun pikkusisaren ulos meiltä, kun mun äiti ja sen silloinen mies oli jäänyt kiinni. Ne teki huumekauppaa silloin 90-luvun loppupuolella ja, tota noin. Mun äiti sitten joutui vankilaan ja me muutettiin sitten mun isän luo. (Haastattelu)

Ohessa osallistuja kertoo lastensuojelun tulemisesta perheensä elämään. Vaikka artikkelini käsittelee nuoria aikuisia, varhaiset lapsuuden kokemukset nousivat haastatteluissa pintaan. Koulukodista aikuistuneet nuoret puhuivat taustoistaan avoimesti ja erityisesti perhe puhutti paljon: aineiston useimmin koodattu käsite oli ”äiti”. Tavallisesti nuorten ja perheiden ongelmat olivat kietoutuneet vyyhdiksi, jonka syy-seuraussuhteita

oli vaikea jäljittää (myös Heino ym. 2016). Lapsuuden positiota voi luonnehtia turvattoman lapsen positioksi, vaikkei turvattomuus välttämättä tullut näkyväksi perheen ulkopuolella. Usein vaikea tilanne paljastui vasta nuoren ongelmakäyttäytymisen myötä. Tällöin ensisijaiseksi lastensuojelun syyksi tulivatkin nuoren käyttöshäiriöt sen sijaan, että huomiota olisi kiinnitetty pitkäkestoisiin ongelmiin lapsen kasvuolosuhteissa. Vähimmillään kyse oli äidin yksinhuoltajuudesta ja uupumuksesta, mutta vakavimmillaan taustalla oli vanhempien raskasta päihteidenkäyttöä, toistuvaa perheväkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä, kuolemaa tai mielenterveysongelmia (ks. myös Pekkarinen 2016; Kivistö 2006; Reinikainen 2009; Heino ym. 2016). Väkivalta oli osa monen lapsuutta.

E: Sä sanoit, et se [isä] kävi usein äidin päälle, niin muistaks sä ite, et olitsä ite läsnä niissä tilanteissa?

O: Siis joo, ku se oli aina niin jurriissa, niin sit se jotenkin. Niin ei sillä ollut väliä, oliks tai ei. (Haastattelu)

Tarja Pösö (2004) on kuvannut nuorten kokemuksia perheissään sivuun jäämisen ja Kivistö (2006) marginaaliin joutumisen käsitteillä, mutta itse käytän ilmiöstä kohtaamattomuuden käsitettä, jonka liitän vahvasti osattomuuden kokemukselliseen puoleen (Pekkarinen 2006). Osallistujien kertomuksille oli nimittäin tyyppillistä, että he eivät kokeneet olleensa sivussa tai marginaalissa – päinvastoin – perheet kietoiivat heidät tiiviisti sisäänsä. Perheiden dynamiikka oli kuitenkin niin ongelmien värittämää, että tilaa omien tarpeiden osoittamiselle oli niukasti. Lasten perhesuhteita värittäkin ristiriitaisuus. Kuudella haastateltavalla ristiriitaa syvensivät asuinpaikan vaihdokset, jotka irrottivat heidät koulusta ja kaveripiiristä. Toisinaan oli helpompaa jäädä kotiin, vaikka siellä oli paha olla.

O: Mä en suostunut käymään koulua, koska me muutettiin todella paljon. Mä oon asunut noin 20 eri paikkakunnalla ja siinä sit kouluvaihdot ja kaikki. Ja loppuvaiheessa se rupes olemaan tosi hankalaa tehdä kavereita, niin sit tuli semmonen, että monesti joutu silmätikuksi, ja sitten, että helpompaa jäädä kotiin kun lähtee kouluun, missä sai koko aika kuunnella jotain tosi ilkeää tai vastenmielist tekstii. (Haastattelu)

Viimeaikaisissa laajoissa kohorttitutkimuksissa on voitu osoittaa lapsuudenaikaisten runsaiden muuttojen ja hyvinvointivajeiden välinen yhteys (Tonnesen ym. 2016; Ristikari ym. 2016) ja monipaikkaisuuden merkitystä on pohdittu laadullisessakin lastensuojelututkimuksessa (Forsberg & Ritala-Koskinen 2016). Konkreettisten muuttojen lisäksi perhetilanteita kuormittivat perhesuhteiden muutokset. Kaikilla osallistujilla lapsuudenkodin ongelmat heijastuivat kaverisuhteisiin, vapaa-aikaan ja kouluun.

E: Oliko siellä ketkään aikuiset kiinnostuneita siitä, mitä sulle kuuluu?

O: Ei. Mä olin, tota, se ala-aste missä mä olin, se oli, se on mun elämäni yks helvetti. (Haastattelu)

Koulunkäynnin vaikeudet eivät aineistossa yllätä, sillä koulukotiin sijoitettavilla nuorilla on poikkeuksetta koulunkäyntiongelmia – tapahtuahan sijoitus laitokseen, jonka yhteydessä toimii erityiskoulu. Aiemmissa koulukotitutkimuksissa vaikeudet on paikannettu erityisesti nuorten yksilöllisiin oppimisvaikeuksiin (esim. Lehto-Salo 2011). Tekemissäni haastatteluissa koulunkäynnin ongelmat olivat kuitenkin monisyisempiä, sillä niissä korostuivat kouluun liittyvät sosiaaliset haasteet. Osallistujista viisi kertoi eriasteisesta koulukiusaamisesta. Kiusaamiseen osallistui niin opettajat kuin oppilaatkin – pahimmillaan kaikki yhdessä.

O: [--] mä olin ruokalassa, ja muista: kaikki oli valkosia. [--] Mulla kaatu maidot maahan siel ruokalassa, niin yks poika rupes tälleen paukuttaan pöytää [pöydän paukutusta]. Ja se oli silleen et ”Nuole, nuole, susta tulee valkonen! Nuole, nuole, susta tulee valkonen!”. Ja kaikki nauro! Ja kukaan – opettaja tai kukaan – ei tehnyt mitään. (Haastattelu)

Ihönvärin lisäksi kiusaaminen liittyi erityistarpeisiin, asuinpaikan muutoksiin ja perhetaustoihin. Koulu leimasi osallistujat erilaisen nuoren positioon ja toimi oman erilaisuuden peilinä. Vauvana sijoitettu nuori kertoi koulussa havainneensa, miten lämpimästi vanhemmat suhtautuivat lapsiinsa, kun taas hänen sijaisvanhempiansa suhtautuminen oli viileää ja etäistä. Osalla koulunkäyntiä vaikeuttivat diagnosoimattomat oppimisvaikeudet. Vaikka osallistujien erilaisen lapsen positio korostui koulussa, heijastui se myös vapaa-aikaan harrastusten puutteena, kaverisuhteiden

kapeutumisenä, päihteidenkäyttönä ja kuljeskeluna. Tilanne johti jokaisen kohdalla lastensuojelun interventioihin, joista syntyneitä positioita ja kokemuksia kuvaan seuraavaksi.

Haastava nuori ja lastensuojelun interventiot

”Kaks tätti oottamassa ulkona” – Lastensuojelun interventiot ja vaikutusvallan puute

O: Se oli tästä, kun mä en käynyt koulua. Ja sit se tilanne äity niin pahaks, että mä yritin 12-vuotiaana ottaa yliannostuksen, tai otin yliannostuksen lääkkeitä, ja siitä tuli sitten kiireellinen huostaanottopäätös. Jonka jälkeen mut sijoitettiin laitokseen, ja sieltä mä lähdin sitten vasta 18-vuotiaana. (Haastattelu)

Edellä osallistuja kertoo tilanteesta, jossa haluttomuus käydä koulua purkautui itsetuhoisuutena johtaen lastensuojelun puuttumiseen ja huostaanottoon. Kaikki osallistujat kokivat, että lastensuojelun sijoitusta edeltänyt avohuollon tuki oli riittämätöntä. Osalle nuorista lastensuojelu oli tuttu varhaislapsuudesta, mutta osalle ensikosketus lastensuojeluun tapahtui suoraan laitossijoituksen kautta. Sosiaalityöntekijöiden ilmestyminen oli heille yllätys. Seuraava osallistuja ei ollut koskaan kuullutkaan lastensuojelusta, kun viranomaiset veivät hänet mennessään.

O: Mie olin kotona silloin ja äiskä sano, että tänään et lähe mihinkään ja tänään pitää olla kotona. Mä vähän ihmettelin, että mistä nyt, minkä takii pitää olla kotona, kuka tänne on tulossa ja mitä on tapahtumassa. Mut kuitenkin jäin kotiin ja sit, sit kävi kello soimaan ovesa, ja sit siel olikin kaks tätti oottamassa ulkona ja sano, et se on nyt, se on nyt tällanen juttu, et lähetään. (Haastattelu)

Epätietoisuus yhdisti myös niitä, joille lastensuojelu oli tuttua. Osallistujat kokivat, ettei heille selitetty tilanteita niin, että he olisivat osanneet ilmaista mielipidettään tai ymmärtäneet seurauksia. Menettely, jossa lapsi tai nuori kuljetetaan ennalta varoittamatta sijaishuoltopaikkaan, ei ole lastensuojelussa tavaton (Pekkarinen 2010, 85; Hytönen ym. 2016, 46–53). Epätietoisuus asemoi nuoret vahvasti lastensuojelulapsen positioon – toimenpiteiden kohteeksi vailla omaa osallisuutta. Vain

yksi nuorista toivoi sijoitusta aktiivisesti saadakseen järjestystä sekavaksi ajautuneeseen elämäntilanteeseen, kun muut haastateltavat kertoivat vastustaneensa huostaanottoa. Osa nuorista oli sijoitettu vuoden 1983 lastensuojelulain aikana, jolloin huostaanotot huoltajien tai 12 vuotta täyttäneiden nuorten sitä vastustaessa päätettiin sosiaalilautakunnassa ja alistettiin hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Vuodesta 2008 alkaen tahdonvastaiset huostaanotot on päätetty hallinto-oikeudessa. Käytännössä kuitenkin vain kolmen nuoren huostaanotto käsiteltiin sosiaalilautakunnassa tai hallinto-oikeudessa – muille tilanne kuvailtiin väistämättömänä.

O: Kyl mä vastustin sitä tottakai koko ajan, mut siis kun sanottiin sillai, että ei oo muuta vaihtoehtoo. [-]. Et allekirjoita tai älä, mut joka tapauksessa meet sinne. (Haastattelu)

Huostaanoton vapaaehtoisuus ja tahdonvastaisuus on harvoin yksiselitteistä, mutta mielipiteen juridinen merkitys on selvä (Pösö ym. 2016). Kun lastensuojelun interventiot kertasivat jo muista elämäntilanteista tutuksi tulleita kohtaamattomuuden kokemuksia, yhdessä elämäntilanteen ongelmallisuuden ja omista asioista tietämättömyyden kanssa johtivat ne syvään kokemukseen vaikutusvallan puutteesta. Tämä taas vahvisti lapsuudessa koettua turvattomuuden kokemusta. Seuraava osallistuja kertoo, miten tilannetta olisi voitu parantaa.

E: Miten sä ajattelisit että sitä turvallisuuden kokemusta vois parantaa?

O: [--] ajatellaan jotain vaikka 14-vuotias, kyllähän se nyt tajuaa jo silleen, et sille voi puhua, kyl se ymmärtää. [--] sulla on oikeus tietää se, että mihin sut viedään. (Haastattelu)

Nuoret kertoivat jälkikäteen ymmärtäneensä, että heidän tilanteensa olivat siinä määrin vakavia, ettei vaihtoehtoja sijoittamiselle ollut (Pösö 2004, 118). Kaikkien kohdalla sijoitus kodin ulkopuolelle ei kuitenkaan johtanut aiempaa parempaan tilanteeseen, vaan entistä syvempiin turvattomuuden, kohtaamattomuuden, laiminlyönnin ja erilaisuuden kokemuksiin vaihtuvissa sijaishuoltopaikoissa. Lastensuojelulapsen positiossa heistä tuli vahvasti toimenpiteiden kohteita.

Kapinoiva murrosikäinen laatikossa – Laiminlyönnin kokemukset sijaishuollossa

O: Joo. Sit vaihdettiin koulua ja postinumeroa ja kaikkea, ni.

E: Sait sä ite vaikuttaa siihen mihin sut siirrettiin?

O: En tod.

E: Kerrottiinko sulle siit paikasta etukäteen?

O: Ei.

E: Sä et käynyt tutustumassa sinne?

O: En.

E: No, kerropa ensimmäinen vaikutelma siit paikasta, muistatko?

O: No, mulla oli synttärät silloin samana päivänä, kun mut siirrettiin sinne, [--] niin ne teki mulle kakun kyllä, mut mä en saanut syödä sitä kakkua. (Haastattelu)

Edellisessä sitaatissa osallistuja kertoo siirtymisestään lastensuojelulaitokseen, jonka ilmapiiriä hän kuvaili painostavaksi. Symbolinen ele, syntymäpäiväkakun syömisen kieltäminen, oli osa laitoksen valvontakäytön muotoja. Laitoksessa sovellettiin jo tuolloisen lainsäädännön puitteissa kiellettyjä eristämistä ja rajoittamiskäytäntöjä. Kun nuori yritti kertoa menettelyistä sosiaalityöntekijälleen, läsnä olleet laitoksen ohjaajat kiistivät kertomusten todenperäisyyden. Valvonnan puute, johon lastensuojelun sijaishuollossa on kiinnitetty huomiota toistuvasti (esim. Tuloksellisuustarkastuskertomus... 2012; Toimiva lastensuojelu... 2013; Hytönen ym. 2016), oli haastattelussa ilmeinen. Sosiaalityöntekijänsä osallistuja tapasi kahden kesken vasta täysi-ikäisenä. Tämä epäkohta yhdisti peräti kuutta haastatelluista nuorista, eikä osalla nuorista ollut edes sosiaalityöntekijänsä yhteystietoja. Vain kaksi nuorta kertoi tavanneensa sosiaalityöntekijöitä sijoituksen aikana kahden kesken. Koetut epäkohdat ja turvattomuus herättivät epäluottamusta ympäröiviä aikuisia kohtaan.

E: Joo. Mut jos aattelee, että sä oisit halunnut vaikka paikanvaihtoa tai puhuu jollekin ulkopuoliselle aikuiselle siitä kiusaamisesta ja siitä kaikesta.

O: Ei oikeastaan, mulle ei annettu mahdollisuutta.

[--]E: Okei. Miltä se tuntuu nyt jälkeenpäin, että tavallaan joku on tehnyt sen päätöksen, et sä oot tuolla, ja sit ei kysellä perään juuri ollenkaan?

O: Lähinnä vaan siltä, että mä oon ollut tässä asiakirja muitten joukossa. (Haastattelu)

Valvonnan lisäksi osallistujat moittivat sijaishuoltopaikkojen fyysisiä puitteita, jotka vaikeuttivat sopeutumista ja aiheuttivat psyykkisiä oireita. Koska nuoret olivat toisinaan suljettuina pitkiäkin aikoja osastolle, ahtaat ja epäviihtyisät tilat olivat yhtenä syynä karkaamisiin ja yhteenottoihin henkilökunnan sekä toisten nuorten kanssa.

O: Luojan kiitos se kyseinen paikka on purettu maan tasalle. Ku siellä oli silleen niin paljon nuoria, et niille ei ollut tilaa siellä. [--] Ja sitten ku niillä ei ollut mulle mitään paikkaa, niin ne raivas yhen siivouskomeron ja laitto mut sinne nukku-maan. [--] Laita nyt sit joku semmonen kapinoiva murrosikäinen semmoseen laatikkoon niin eiköhän sielt sit hatkaan lähe hyviin nopeesti ja pariin ootteeseen itseasiassa. (Haastattelu)

Edellinen osallistuja kertoo paitsi ahtaista tiloista, myös ohjaajien taholta tulleesta nimittelystä ja epäasiallisesta eristämisestä. Kokemus epäasiallisesta kohtelusta yhdisti nuoria. Vakavimmillaan nuoret kertoivat kiinnipitotilanteista, joissa he pelkäsivät itsensä tai toisten nuorten vahingoittuvan vakavasti. Tilanteiden kuvaukset olivat hengästyttäviä, ja vuosien takaisista tilanteista nuoret muistivat kuvantarkkoja yksityiskohtia.

O: Mun hyvä ystävä [--] alko huutaa siellä käytävällä kaikkee, et älkää koskeko muhun, jättäkää mut rauhaan ja näin. [--] Sitten ohjaajat paiskas sen sinne maahan, siinä oli kuusi ohjaajaa ja ykstoistavuotias pikku[lapsi], suurin osa niistä oli miehiä [--] ja sitten, tota, se oli vaan silleen et [--] ”Auttakaa mua, et päästäkää irti, et te ootte, te yritätte tehdä mulle paha” ja tälle. Se meni paniikkiin. (Haastattelu)

Edellisessä sitaatissa tulevat näkyviin aikuisten ja lasten väliset valta-asetat, jotka yhdessä päätettyjen toimenpiteiden kanssa syvensivät lastensuojelulapsen positiossa koettua vaikutusvallan puutetta. Väkivalta oli tavalla tai toisella läsnä jokaisen nuoren haastattelussa ja paikantui lapsuudenkodin lisäksi vahvasti sijaishuoltopaikkoihin. Koulukotien väkivaltaa tarkastelleet tutkijat ovat tunnistaneeet väkivallan eri muotoja todeten, että koulukotien kontekstissa väkivalta paitsi normaalistuu, myös toimii kollektiivisena – ryhmän sosiaalista muotoa määrittävänä ja vahvistavana – ilmiönä, jolla on instrumentaalista merkitystä (Honkatukia ym. 2004). Kyseisessä kertomuksessa nuori puuttui ystävänsä kiinnipitotilanteeseen ja väkivalta toimi ongelmaratkaisun, ystävänsä puolustamisen ja kertojan

oman autonomian vahvistamisen välineenä. Tapahtuma-aikaan laiminlyönnit ja vaikutusvallan puute herättivät nuorissa paitsi vastarintaa, myös alistuneisuutta ja lopulta välinpitämättömyyttä. Yhteistä kaikille nuorille oli, että vaihtuvat sijaishuoltopaikat päätyivät lopulta koulukotiin, jossa nuoret yhtä lukuun ottamatta asuivat itsenäistymiseensä asti.

”Nyt mennään ja aloitetaan uudestaan” – Koulukodin arki

O: Mä muistan sen, että lentokoneessa, mä päätin itte, että nyt, nyt tämä sijaisperhesirkus ja kaikki muu tämänönen, ni se jäi sinne etelään. Nyt mennään ja aloitetaan uudestaan. Ja mä lähin siis ihan uudella asenteella. Siitä lähtien kun renkaat nousi kiitoradalta. (Haastattelu)

Koulukotiin sijoittaminen ei tullut yhdellekään osallistujalle täysin yllätyksenä. Nuoret sijoitettiin koulukotiin karkureissun päätteeksi suoraan kadulta, aiemmasta sijaishuoltopaikasta, nuorisopsykiatriselta osastolta tai kotoaan. Kotoa siirrettyillä nuorillakin oli taustallaan aiempia sijoituksia. Koska kokemusta lastensuojelun laitosmaailmasta oli kertynyt, koulukotien maine oli tuttu. Koulukotinuoren positioon ei ollut helppo mukautua. Erityisesti koulukodissa arveluttivat säännöt ja rajat, joita toisaalta kehuttiin selkeydestä, mutta kritisoiitiin joustamattomuudesta. Etenkin rikkeitä seuraavat rajoitukset, tavaroiden tarkastukset ja henkilöön käyvät katsastukset, saivat runsaasti kritiikkiä. Nuorten sijoitusten aikaan rajoitus- ja eristämistoimissa tapahtui runsaasti muutoksia, sillä ne olivat aina vuoteen 2006 asti asetusmuotoisen säätelyn alaisia. (HE 225/2004; Hoikkala 2011.)

Koulukotien hoitotyö perustuu määrätylle rakenteelle, toistolle ja aikuisjohtoisuudelle. Struktuurin lisäksi koulukotien hoidossa korostetaan vuorovaikutusta ja periksiantamattomuutta. Koulukoteja luonnehditaan sijaishuoltopaikoiksi, joista nuorta ei siirretä enää eteenpäin. (Pekkarinen 2017, 37–40). Haastatelluille nuorille oli yhteistä, että koulukodeista löytyi aikuinen, johon saattoi luottaa. Kohtaamattomuuden kokemus ei koulukodeissa ollut enää yhtä voimakas.

O: [--] siinä oli kuitenkin myös se, et siel aina joku oli valmis sua opettamaan tai neuvomaan, ja ne ihmiset oli sillä tavalla läsnä, et, sä pystyit kysyyn periaatteesta mistä vaan. (Haastattelu)

Haastatteluissa merkitykselliseksi nousi ohjaajien määrä sekä mahdollisuus kohdata erilaisia aikuisia. Lastensuojelun sijaishuollolle nuorten kokemus välittää vahvan viestin: henkilöstön määrässä säästäminen heikentää hoidon vaikuttavuutta ainakin kokemuksen tasolla. Luottamuksellisen suhteen rakentuminen on muissakin tutkimuksissa todettu nuorten kokemuksen kannalta merkittäväksi (Eronen & Laakso 2016; Valkonen & Janhunen 2016; Peltola & Moisio, 2017). Henkilöstön määrä ei kuitenkaan yksin riitä, vaan oleellista on henkilöstön sopivuus ja pysyvyys.

Koulukodeille ominaista on laitoksen yhteydessä toimiva oma koulu, joka sai nuorilta erityisen paljon kiitosta. Koulu avarsi osastomaailmaa, ja osa nuorista löysi koulusta luotettavimmat aikuiset. Koulun merkitystä on korostettu kautta koulukotien historian (Pulma 1987), joskin viimeaikaisissa koulukotien epäkohtia koskevista tutkimuksista sitä on myös kritisoitu (Laitala & Puuronen 2016). Osallistujien kokemuksen mukaan koulu oli merkityksellinen, sillä koulussa onnistuminen tarjosi erilaisen lapsen position tilalle kokemuksen normaaliudesta.

O: Ni sit mä sain stipendin kesällä ja siit mä olin aika ylpee, koska kerrankin mulle tapahtu jotain hyvää. Silleen, et mulla on ollut ihan helvettiä ja kaikkee tällasta ja nyt, vihdoinkin mä sain stipendin. Et vähän hienoo. (Haastattelu)

Koulukotisijoituksessa merkityksellisiä olivat myös vertaissuhteet, jotka muissakin sijaishuollon tutkimuksissa on havaittu keskeisiksi sopeutumiseen vaikuttaviksi tekijöiksi (Selwyn 2015; Laakso 2016). Osallistujat kokivat koulukodin vertaissuhteet voittopuoleisesti vaikeiksi. Vähimmillään vertaisten kanssa pidettiin välimatkaa, mutta pahimmillaan menneisyydessä koettu kiusaaminen siirtyi koulukodin käytäville. Koulukodeissa tapahtuva nuorten välinen väkivalta ja kiusaaminen ovat nousseet esiin myös kaltoinkohtelun historiaa koskevassa tutkimuksessa erityisenä kärsimystä aiheuttaneena ilmiönä (Laitinen & Puuronen 2016; Hytönen ym. 2016). Joissakin tilanteissa ohjaajat osallistuivat kiusaamiseen.

O: Siinä on ruokapöytä ja ne kattoo lehteä, siinä on kaikki muut [nuoret] siit osastolta. Sit siinä on yks ohjaaja ja mä istun sohvalla näin. Mä olin ainut tumma [nuori] siellä osastolla, se ohjaaja tulee siihen näin, se selaaile [lehteä], se on vaan, että ”Hyi, mikä neekeri” [--] Mä olin vaan, et mitä hemmettiä, että sä sanot neekerisanan ja sä oot täällä ohjaajana. [--] Mua on haukuttu, mua on lyöty, mun

päälle on räitty ja ihmiset on antanut mulle henkistä kärsimystä, opettajatin ton sanan takia, ja sä sanot sen noin ja sä oot täällä ohjaajana. (Haastattelu)

Edellisessä sitaatissa osallistuja kuvaa reflektoiden, miten erilaisen lapsen positio kärjistyy yhteisön läsnä ollessa. Kyseisessä tilanteessa ohjaajan rasistinen toteamus uusintaa syrjinnän kokemuksia ja vahvistaa nuoren erilaisuutta. Traumojen aktivoituminen koski osallistujien kertomuksissa monia tilanteita. Osallistajat kertoivat reagoineensa voimakkaalla aggressiolla tai pakokauhulla ilmiöihin, jotka herättivät muistoja vanhoista tapahtumista. Havainto korostaa ohjaajien ammattitaidon, sensitiivisyyden ja koulukotikontekstin työn vaativuuden luonnetta.

Koulukotinuoren peitelty ja paljastettu leima

”Vaikka hänellä on tämmönen työntekijä kuin minä” – lastensuojelun merkitykset

O: Olihan se siis semmosta, ihan tosi, kaikki sit meni, lähti käsist kaikki. Kun se oli kesä niin sit mä, no just mitä, rellestettiin. Bailattiin liikaa. Sit se [koulukin] lähti siihen, et me saatettiin sen mun kaverin [--] kaa tyyliin lukee ihan hirvees jurris johonkin kokeisiin ja sillee. (Haastattelu)

Kaikki osallistajat suorittivat koulukodissa peruskoulunsa päätökseen ja siirtyivät asumaan joko itsenäistymisasuntoon, suoraan omaan asuntoon tai väliaikaisesti lapsuudenkotiinsa. Siirtymävaihe herätti kritiikkiä. Itsenäistymisasuntoihin tehty ohjaustyö koettiin kontrolloivaksi, kun taas osa nuorista jäi täysin vaille tukea. Kaikki nuoret kokivat itsenäistymisvaihetta seuraavan jälkihuollon riittämättömäksi, eivätkä kaikki osanneet hyödyntää sitä lainkaan. Jälkihuollon merkitystä sijoitettujen lasten tulevaisuudelle on korostettu jo vuoden 1946 kasvatus- ja työlaitoskomitean mietinnössä (Pekkarinen 2010, 75), mutta jälkihuollossa on edelleen paljon parannettavaa.

Haastatteluhetkellä nuorten itsenäistymisestä oli kulunut keskimäärin kuusi vuotta ja etäisyys oli tuonut uudenlaista perspektiiviä tapahtumiin. Nuoret olivat ajan oloon hyväksyneet tapahtumat ja kokivat lastensuojelun olevan elimellinen osa heidän elämäntarinaa – jopa sen jatkumisen ehto.

Osalle sijoitus oli ollut välttämätöntä henkiinjäämisen kannalta. Havainto toimenpiteiden pelastavasta ulottuvuudesta on tehty toistuvasti aiemmissa tutkimuksissa (Pösö 2004; Reinikainen 2009; Laakso 2016). Havaintoa voi pitää lastensuojelun vaikuttavuuden kannalta merkityksellisenä, sillä se kertoo onnistumisesta traagisimman kohtalon torjumisessa. Samalla se asettaa uuteen valoon suostumuksen ja valinnanvapauden roolin avaten kysymyksen kontrollin ja autonomian välisestä jännitteestä (Pösö ym. 2016).

O: No, siis mä luulen, että [--] jos mua ei olis huostaanotettu sillon ja laitettu [koulukotiin], niin mä en todennäköisesti ehkä olis elossa enää. Et kuitenkin käyttäydyin sen verran itsetuhoisesti, et vois olla hyvin mahdollista, että mä en enää olis elossa. (Haastattelu)

Lastensuojelulapsen ja koulukotinuoren positioilla oli merkittäviä vaikutuksia nuorten itseymmärrykseen. Koulukodin maine ja siitä seuraavat ennakkoluulot ilmenivät jo sijoituksen aikana, ja sijoituksen jälkeenkin osa osallistujista peitteli taustaansa. Koulukotinuoren leima oli raskas kannettava. Seuraavassa osallistuja kertoo parisuhteestaan ylempään keskiluokkaan kuuluneeseen nuoreen.

O: Tiedät sä, et ku sä toivot, että ne ei saa tietää. Ettet sä vaan anna minkäänlaista kuvaa itestäs ennen kun ne edes on tavannut sut. (Haastattelu 7)

Osallistujat kokivat, että ajan kuluminen helpotti taustoista kertomista, mutta osa oli päättänyt, ettei koskaan kerro menneisyydestään. Vaikka taustaa ei suoranaisesti hävetty, toisten ihmisten pelättiin reagoivan tietoon negatiivisesti erityisesti parisuhde- ja työelämässä. Yhteisöreaktion teorian valossa osallistujat tiedostivat koulukotinuoren positioon liittyvän leiman, mutta eivät hyväksyneet siihen liittyviä negatiivisia stereotypioita (Lemert 1951). Hankalimpia olivat tilanteet, joissa joku kysyi asiaa suoraan. Nuorten peruskoulun päättötodistukseen kirjattu tieto koulukodin koulusta herätti toisinaan kysymyksiä.

O: No, pomo kysy. Pomo kysy, sano, että me ollaan käyty joskus samaa kouluu, ja mä sanoin, et mä en usko. [--]. Se kysy, että ”missäs koulussa sä sit oot ollut”, sit se kysy et, ”et kai sä ollut siellä [--] koulukodis sit”. Mä sanoin, et olin. Ei siin

sit mitään, hän tietää, joo. Hän ei tuomitse. Itse asiassa se keskeytti omatkin työt siin hetkessä [--] Halus kuulla koko tän tarinan. Mut ei kesken työpäivää oikein sit, ei ollut aikaa kertoa sitä kokonaan. Mut ei se, se ei, välit pomoonkaan, ei muuttunut mikskään. Vaikka hänellä on tällöinen työntekijä kuin minä (pitkä tauko). (Haastattelu)

Oheissa osallistujat kertovat hetkestä, jossa esimies kiinnittää huomiota hänen taustansa, suhtautuu ensin epäilevästi, mutta keskeyttääkin työnsä ja haluaa kuulla koko tarinan. Pientä hetkeä voi pitää korjaavana kohtaamisen kokemuksena, joita nuorille kerääntyi myös opintojen ja ihmissuhteiden kautta. Tulevaisuudelta odotettiin tavanomaisia asioita – hyviä ihmissuhteita, terveyttä ja taloudellista vakautta – eli asioita, jotka nuorisobarometrissa nousevat vuodesta toiseen arvoasteikon kärkeen kaikilla nuorilla (Myllyniemi 2017). Huomiotani kuitenkin kiinnitti syvä epäluottamus viranomaisia ja erityisesti lastensuojelua kohtaan. Myös nuorisobarometrissa lastensuojelun kanssa tekemisissä olleiden vastaajien luottamus toisiin ihmisiin oli merkittävästi muita heikompaa (Myllyniemi 2017, 41–42). Kysyessäni tuen lähdettä hädän hetkellä, yhtä lukuun ottamatta kaikki nuoret korostivat yksin pärjäämistä ja tukeutumista korkeintaan läheisimpien ihmisten tukeen.

O: Hmm, se on hirveen vaikea sanoa, koska [oon] monesti puhunut siitä, et musta jotenkin tuntuu, et mä oon ollut koko mun elämäni yksin. Et ei oo [tauko] ollut ikinä sellasta [tauko], musta tuntuu vieläkin, et mä [olen] tosi semmonen itsenäinen tai silleen. Et kyl mä oon oppinut ainakin noista, olen ihan itte. Tekee vaan kaiken ite. (Haastattelu)

Osallistujat korostivat itsenäisyyttään ja kokivat kovien kokemusten opettaneen sitkeyttä, määrätietoisuutta ja itsevarmuutta. Oma tausta suhteissa toisiin koettiin erilaiseksi, mutta arvokkaaksi. Omien vahvuuksien löytämisen ja korostamisen voi tulkita kahdella tavalla – osoituksena onnistuneesta itsetunnon kasvusta ja resilienssistä (Kivistö 2006; Reinikainen 2009; Walsh 2016) – tai osoituksena syvästä epäluottamuksesta muihin ihmisiin. Kyse voi olla myös molempien ilmiöiden yhtäaikaista ilmenemistä ja vastoinkäymisten vahvistamista resilienssistä (Walsh 2016). Kuitenkin pohdin, onko kyse vain viisaasta sopeutumisesta vallinneisiin olosuhteisiin ja oman psyykeen suojaamiselta sosiaalisissa suhteissa koetuilta pettymyksiltä. Monessa kohtaa elämää nämä nuoret aikuiset olivat voineet tukeutua vain itseensä.

Kokemusten pohjalta kohti parempaa lastensuojelua?

Artikkelissani puheenvuoron sai kahdeksan nuorta aikuista, joiden elämään lastensuojelu on puuttunut. Toteutetuissa haastatteluissa olin kiinnostunut lastensuojelun interventoiden aikana syntyvistä positioista ja niistä kokemuksista, joita nämä nuorissa herättivät. Haastattelut käsittivät kokemuksia lapsuudenkodin ja sen välittömän ympäristön sosiaalisista suhteista, joita ilman myöhempiä kokemuksia ei olisi voinut ymmärtää. Nuorten lapsuutta leimasi turvattomuus ja nuoruutta omaehtoisuus, jotka asettivat osallistujat turvattoman ja erilaisen lapsen positioon. Lastensuojelulapsen ja lopulta koulukotinuoren positiot rakentuivat vaihtuvissa sijaihuoltoapaikoissa ja koulukodissa. Toistuvasti haastatteluissa nousivat esiin näihin positioihin liittyneet turvattomuuden, kohtaamattomuuden, erilaisuuden, epätietoisuuden, vaikutusvallan puutteen, laiminlyönnin ja epäluottamuksen kokemukset. Nuoret kokivat lastensuojelun jättäneen heihin pysyviä jälkiä, jotka he olivat hyväksyneet osaksi elämäkulkuaan, mutta joita he yrittivät myös peittää. Marjo Laitala ja Vesa Puuronen (2016) toteavat, että koulukotisijoitus on yhteiskunnan tahra. Tämän tutkimuksen perusteella tahraa vahvistivat etenkin ihmisten voimakkaat ennakkoluulot. Julkinen tapa puhua koulukodeista ja niissä kasvaneista nuorista on seikka, johon nuoret toivoivat muutosta. Historian epäkohtia ei tarvitse kiistää ja peittää, mutta on huolehdittava siitä, etteivät menneet tapahtumat leimaa koulukodeissa nykyään kasvavia nuoria. Tämän lisäksi nuoret antoivat muita kehittämisehdotuksia lastensuojelun käytäntöihin. Seuraavassa kokoan ehdotukset kolmeen tasoon – rakenteelliseen, inhimilliseen ja suhdeperustaiseen.

Lastensuojelun rakenteisiin osallistujat toivoivat lisää resursseja. Jotta kodin ulkopuolelle sijoittamiselta vältyttäisiin, on varhainen tuki avainasemassa. Nuoret olisivat tarvinneet tukea koulunkäyntiin, tukihenkilöitä ja -perheitä arkeen, sekä vankempaa puuttumista vanhempien ongelmiin, kuten uupumukseen, päihteidenkäyttöön ja mielenterveysongelmiin. Lastensuojelun avoimuuden tuki oli jokaisen kohdalla ollut riittämättömiä. Toinen rakenteellinen korjauskehitys liittyy valvontaan, jonka puutteet ilmenivät haastatteluissa. Sosiaalityöntekijöillä ei ollut aikaa tavata nuoria, eikä sijaihuoltoapaikkoja valvottu. Samoihin seikkoihin – resurssien riittämättömyyteen, vastuun jakautumiseen ja valvonnan puutteisiin – on kiinnitetty huomiota lukuisissa aiemmissa selvityksissä

(Tuloksellisuustarkastuskertomus 2011; Toimiva lastensuojelu... 2012; 8-vuotiaan lapsen... 2013; Hytönen ym. 2016). Lastensuojelun ohjausrakenteisiin onkin viime vuosina tehty lukuisia muutoksia, ja vuonna 2008 voimaan tullutta lastensuojelulakia (417/2007) on tarkistettu jo 19 kertaa. Rakenteiden kehittämistä kiihdytti entisestään vuonna 2012 tapahtunut kahdeksanvuotiaan lastensuojelun piirissä olleen lapsen murha, ja uudistus etenee edelleen (Aula ym. 2016). Kolmas rakennetason parannusehdotus liittyy lastensuojelun sulkeutuneeseen kulttuuriin, jolla on vaikutusta laiminlyönteihin, nuorten sopeutumisvaikeuksiin ja asiakkuuden seurauksiin. Avoimuuden toivottiin läpäisevän koko lastensuojelujärjestelmän. Avoimuudella uskottiin hälvennettävän lastensuojeluun liittyviä ennakkoluuloja, jotka heijastuvat leimaavasti sen piirissä oleviin lapsiin ja perheisiin. Lopuksi nuoret nostivat esiin sijaishuoltopaikkojen fyysiset puitteet, joiden toivottiin olevan kodinomaisia ja lasten yksilöllisiin tarpeisiin joustavia. Kyse ei ole suurista asioista – itse valitut kalusteet ja julisteet seinillä riittäisivät tuomaan tunteen omasta ja turvallisesta paikasta.

Vielä rakenteita enemmän nuoret aikuiset kiinnittivät huomiota viranomaisten inhimillisiin ominaisuuksiin. Kansainvälisissä tutkimuksissa tunnistetaan luotettavien ihmissuhteiden merkitys lastensuojelun sijaishuollossa (Eronen & Laakso 2016; Valkonen & Janhunen 2016). Osallistujat olivat toivoneet aikuista, jolla olisi ollut aikaa, osaamista ja motivaatiota kohdata heidät. Osallistujat korostivat, miten tärkeää lastensuojelussa työskentelevien ihmisten olisi omistautua työlleen ja tehdä sitä mielellään. Hyvää työntekijää luonnehdittiin empaattisuuden, rehellisyyden, omistautumisen ja työstä nauttimisen käsittein. Hyvän työntekijän merkitys korostuu, kun tarkastellaan kolmatta esiin nostettua kehittämisen kohdetta – lastensuojelussa muodostuvia suhteita. Edellä luonnehditun kaltaiseen työntekijään oli mahdollista luoda luottamuksellinen suhde, jonka koettiin korjaavan turvattomuuden, kohtaamattomuuden ja epäluottamuksen kokemuksia. Luottamuksellisen suhteen merkitystä on korostettu selvityksissä, joissa on käsitelty lasten kaltoinkohtelun tunnistamista (8-vuotiaan lapsen... 2013; Hytönen ym. 2016, 174) sekä kansainvälisissä sijaishuollon tutkimuksissa (Eronen & Laakso 2016; Valkonen & Janhunen 2016).

Lapsen tiedon asemaa lastensuojelussa tarkastellut Johanna Hurtig (2006) on todennut, että lasten tiedon käsittelyä lastensuojelussa

muokkaavat ammattilaisten tulkintakehykset, jotka saattavat estää lapsilta kerättävän tiedon ymmärtämistä ja kuuntelemista. Oman haasteensa muodostaa lasten tuottaman tiedon vihjeluonne, jonka osallistujatkin tunsivat. He kertoivat lapsena vaimenneensa perheiden sisäisistä asioista suojellakseen perhettään tai testatakseen kyselevän aikuisen luotettavuutta. Lastensuojelun ammattilaisten lisäkoulutus lasten ja nuorten kohtaamiseen on todettu välttämättömäksi myös edellä mainituissa selvityksissä. Yksinkertaisimmillaan nuoret toivoivat, että heille olisi kerrottu – vaikka kömpelöstikin – mistä erilaiset vaikeudet johtuvat, miksi asioihin puututaan ja mitä seuraavaksi tapahtuu. Järjestelmän tekemäksi väkivallaksi koettiin tilanteet, joissa annettiin katteettomia lupauksia esimerkiksi sijoituksen kestosta tai joissa tulevaisuutta ei suunniteltu ollenkaan (myös Hytönen ym. 2016; Laakso 2016). Osallistujat kokivat viettäneensä lapsuutensa ja nuoruutensa välitiloissa, jotka syvensivät turvattomuuden kokemuksia. Sofie Enell (2016) on kutsunut näitä epätietoisuuden tiloja limboiksi, joilla on vaikutusta nuorten itseyttämyykseen ja autonomian kokemuksiin. Tutkimuksessa havaitsin lastensuojelua syvästi viiltävän paradoksin. Samalla kun nuoret ovat yhteiskunnan tarkimman ja tiukimman valvonnan alla, kokevat he toistuvasti jäävänsä vaille yhteiskunnan huomiota ja kohtaamisia. Nähdäkseni järjestelmä olisi näille nuorille edes hetken kuuntelun velkaa.

O: Tää on semmonen päätös, tiätsä, sille kaikelle, tälle paskalle, mitä mä oon pitänyt täällä sisällä, koska kukaan ei oo Elina ikinä istunut näin mun kanssa ja oikeesti kuunnellut A:sta sinne X:ään tai minne liekään, koko tätä tarinaa. Ja se on ollut semmonen asia mun elämässä, minkä mä oon halunnut tehdä. (Haastattelu)

Lähteet

- Archer, Margaret (1998) Realism and morphogenesis. Teoksessa Roy Bhaskar & Margaret Archer & Andrew Collier & Tony Lawson & Alan Norrie (1998) *Critical realism – essential readings*, Lontoo: Routledge, 356–381.
- Aula, Maria Kaisa & Juurikkala, Virva & Kalmari, Hanne & Kaukonen, Päivi & Lavikainen, Marjo & Pelkonen, Marjaana (2016) *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3813-7> (Viitattu 23.1.2017.)

- Bhaskar, Roy (1998) *The possibility of naturalism. A philosophical critique of the contemporary human sciences*. Third edition. Sussex: The Harvester Press.
- Enell, Sofia (2016) Young people in limbo: perceptions of self-presentations when being assessed in secure accommodation. *Nordic Social Work Research* 6 (1), 22–37.
- Eronen, Tuija & Laakso, Riitta (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Työpäpaperi 44/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131499/URN_ISBN_978-952-302-780-0.pdf?sequence=1 (Viitattu 23.1.2017.)
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2016) The multi-local residency of children seen through case descriptions of Finnish child welfare social workers. *European Journal of Social Work*.
- Harré, Rom & van Langenhove, Luk (1999) *Positioning Theory*. Oxford & Malden: Blackwell Publishers.
- HE 13/1983 Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulainsiksi.
- HE 225/2004 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Marjo & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: THL.
- Hoikkala, Susanna (2011) Ratsauksia ja kusitestejä. Päihde- ja huume kontrolli lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Mirja Satka & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino, 243–278.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2004) Väkivalta koulukodista käsin. Teoksessa Markku Jahnukainen & Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 151–188.
- Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusraportti 22. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Kalland, Mirja & Pensola, Tiina & Meriläinen, Jouni & Sinkkonen, Jari (2001) Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry: population based study. *BMJ : British Medical Journal* 323 (7306), 207–208.
- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seuranta-tutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (6), 599–620.
- Kivistö, Jaana (2006) ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattityö. Turku: Turun yliopisto. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=a7e04db9-2cf3-417b-844f-3b6b1c53fd1d> (Viitattu 14.9.2017.)

- Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2014 (2015) Kuusikko-työryhmän julkaisusarjan raportti 4/2015. http://www.kuusikkokunnat.fi/lastensuojelu_raportit (Viitattu 14.9.2017.)
- Känkänen Päivi (2013) *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laakso, Riitta (2016) Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa (2016) *Yhteiskunnan tabra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*. Tampere: Vastapaino.
- Lehto-Salo, Pirkko (2011) *Koulukotoisjoitus – nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lemert, Edwin M. (1951) *Social Pathology. A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Manninen, Marko & Pankakoski, Maiju & Gissler, Mika & Suvisaari, Jaana (2015) Adolescents in a residential school for behavior disorders have an elevated mortality risk in young adulthood. *Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health* 46 (9).
- Myllyniemi, Sami (2017) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 56 & Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 189. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisosaian neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen, Elina (2006) Lastensuojelun ryhmätoiminta murrosikäisten tyttöjen koekemana. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–127.
- Pekkarinen, Elina (2010) *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapausta kuudelta vuosikymmeneltä*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 102. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/stadilaispojat_rikokset_ja_lastensuojelu.pdf (Viitattu 14.9.2017.)
- Pekkarinen, Elina (2014) Positiomalli rakenteellisen sosiaalityön tukena. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Kuopio: Unipress, 214–233.
- Pekkarinen, Elina (2015) Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu – Miten tutkia pilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino, 264–300.
- Pekkarinen, Elina (2017) *Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävistä*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 187. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulukoti_muutoksessa.pdf (Viitattu 23.1.2017.)
- Peltola, Marja & Moisis, Jenni (2017) *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentällä – Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 190. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Panu Pulma & Oiva *Turpeinen Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Pösö, Tarja (1993) *Kolme koulukotia*. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 388. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pösö, Tarja (2004) *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja & Pekkarinen, Elina & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta (2016) 'Voluntary' and 'involuntary' child welfare: Challenging the distinction. *Journal of Social Work*, <https://doi.org/10.1177/1468017316653269>.
- Reinikainen, Sarianna (2009) *Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä*. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Ristikari Tiina & Törmäkangas Liisa & Lappi Aino & Haapakorva Pasi & Kiilakoski Tomi & Merikukka Marko & Hautakoski Ari & Pekkarinen Elina & Gissler Mika (tulossa) *Suomi nuorten kasvuympäristönä – 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä*. Helsinki: THL.
- Räty, Tapio (2007) *Uusi lastensuojelulaki*. Helsinki: Edita.
- Schutz, Alfred (1967) *Phenomenology of the Social World*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Seidman, Irving (2013) *Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education & Social Sciences*. 4th Edition. New York: Teachers College Press.
- Selwyn, Julie (2015) *Children and Young People's Views on Being in Care. A Literature Review*. Bristol: University of Bristol & Coram Voice.
- Toimiva lastensuojelu – Selvitystyöryhmän loppuraportti* (2013) Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Tonnessen, Marianne & Telle, Kjetil & Syse, Astri (2016) Childhood residential mobility and long-term outcomes. *Acta Sociologica* 59 (2), 113–129.
- Tuloksellisuustarkastuskertomus Lastensuojelu (2012) Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. https://www.vtv.fi/files/3161/06_2012_lastensuojelu_netti.pdf (Viitattu 14.9.2017)
- Valkonen, Leena & Janhunen, Tarja (2016) *Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katso kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016*. Työpäperi 45/2016. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131580/URN_ISBN_978-952-302-789-3.pdf?sequence=1 (Viitattu 17.8.2017.)
- Walsh, Froma (2016) *Strengthening family resilience*. 3. painos. New York: Guilford Press.
- 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat (2013) Selvityksiä ja ohjeita 32. Helsinki: Oikeusministeriö.